

Gençlik Takım Sporlarında Bağlı Yaş Etkisinin Ekolojik Bakış Açısıyla İncelenmesi

Examination of the Relative Age Effects in Youth Team Sports from an Ecological Perspective

¹Koray KILIÇ¹Ekrem YILMAZ¹Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi BölümüYazışma Adresi
Corresponding Address:

Dr. Koray KILIÇ

ORCID No: 0000-0002-9592-7268

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, Bağbaşı Yerleşkesi, Kırşehir

E-posta: koray.kilic@ahievran.edu.tr

Geliş Tarihi (Received): 16.07.2022
Kabul Tarihi (Accepted): 15.09.2022

ÖZ

Sporcu gelişimi alanyazınında yılın son aylarında doğan sporcuların kronolojik yaş gruplarına ayrılma sonucu gelişimsel fırsatlarla eşit oranda buluşamaması bağlı yaş etkisi olarak tanımlanmıştır. Önceki çalışma bulguları, bağlı yaş etkisini genellikle yalnızca sporcu doğum aylarının çeyrekler bazında retrospektif olarak incelenmesine dayanır. Yarışmacı spor ortamlarında bağlı yaş etkisinin varlığının ve bunun nedenlerinin farklı veri kaynaklarından, çok boyutlu incelenmesi, spor programlarının çocuk ve gençlere adil öğrenme ve gelişim fırsatları yaratabilmesi için üretilecek stratejilerin belirlenmesinde oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amaçları, yarışmacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisinin var olan durumunu saptamak ve ekolojik bakış açısıyla bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurları incelemektir. Çalışmada öncelikle 17 spor kulübünden 12-18 yaş arası yarışmacı futbolcuların (n = 676) aya bağlı (çeyrek) doğum tarihleri incelenmiştir. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistik kullanılmıştır. Bağlı yaş etkisinin nedenlerinin ekolojik bakış açısıyla incelenmesinde aynı spor ortamından antrenörler (n=10) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Tematik Analiz yoluyla incelenmiştir. Çalışma bulguları, bağlı yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki süreğenliğine ve antrenörlerin bağlı yaş etkisi ile ilgili düşük farkındalık ve bilgiye sahip olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca bulgular, incelenen spor ortamındaki sosyal ekolojik etkenlerin bağlı yaş etkisinin oluşumuna ve sürdürülmesine etkileri ile ilgili derinlikli bilgi sunmaktadır. Bulgular, güncel sporda bağlı yaş etkisi ve sporcu gelişimi alanyazınları ile tartışılmış ve sonraki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kronolojik yaş, Yetenek seçimi, Sporcu gelişimi, Spor programları*

ABSTRACT

In athlete development literature, the fact that the athletes born in the last months of the year cannot meet developmental opportunities equally due to chronological age grouping is defined as the relative age effects. Previous studies' findings were usually based on retrospective analysis of the quartiles of athletes' birth months. A comprehensive examination of the existence of and the reasons for the relative age effects from different data sources in competitive sport settings is critical in determining the strategies to be developed so that sports programs can create fair learning and development opportunities for children and youth. This study aimed to determine the current state of the relative age effect in a competitive youth football environment and examine the factors affecting the formation of the relative age effects from an ecological perspective. This study firstly examined monthly (quarter) birth dates of 12–18-year-old competitive footballers (n=676) from 17 sports clubs. Descriptive statistics were used in the analysis of quantitative data. In order to examine the factors of the relative age effects from an ecological point of view, semi-structured interviews were conducted with coaches (n=10) from the same sports context. The interviews were analyzed through Thematic Analysis. The study's findings indicated that the relative age effects may persist in the examined sports environment and that the coaches may have low awareness and knowledge about the concept. Furthermore, the findings provide in-depth information on the effects of social-ecological factors in the examined sports environment on the formation and perpetuation of the relative age effects. The findings were discussed with the current relative age effects and the athlete development literature, and suggestions were made for future studies.

Keywords: *Chronological age, Talent selection, Athlete development, Sport programs*

GİRİŞ

Gençlik sporlarında, yaşa ve gelişim seviyesine uygun ve adil ortamlar ile buluşturma amacıyla sporcular genellikle doğum yıllarına göre kronolojik yaş gruplarına (örn. 1 Ocak – 31 Aralık) ayrılmaktadırlar. Tasarım olarak iyi niyet içermesine karşın bu kronolojik uygulamaya, belirlenen yaş grubu başlangıç – bitiş tarihleri ve sporcuların bu tarihler içinde konumlandırıldıkları doğum tarihi zamanlaması, onların aynı yaş grubundaki diğer sporculardan on iki aya kadar daha yaşlı veya genç olmasına neden olmaktadır (Musch ve Grondin, 2001). Bağlı yaş etkisi (Relative age effects), kronolojik yaş gruplaması sonucu sporcuların anlık, kısa vadeli ve uzun vadeli olarak spora katılım, seçim ve spordan kazanım elde etme eşitsizliğini deneyimlemesidir (Barnsley ve diğ., 1985). Güncel birçok araştırma, bağlı yaş etkisinin sporcuların uzun vadeli gelişimini olumsuz etkilediğini göstermiştir (Barnsley ve diğ., 2020; Cobley ve diğ., 2009). Yarışmacı spor ortamında sporcu gelişiminin optimal desteklenmesinde bağlı yaş etkisinin ve nedenlerinin geçerli teorik arka plana uygun ve etkili yöntemler ile irdelenmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisinin süreğenliğini ve nedenlerini incelemektir.

Önceki çalışmalar gençlik sporu ortamında bağlı yaş etkisi ile sporu bırakma arasında yüksek ilişki raporlamıştır (Helsen ve diğ., 1998). Araştırmacılar, seçim yılında görece geç doğan erkek futbolcuların sporu bıraktığını ve sporu bırakanların başlangıç yaşının 12 yaşına kadar indiğini belirtmişlerdir. Delorme ve diğerlerinin yaptığı çalışmalar, ‘sporu bırakma’ ve ‘spora seçme’ olgularının görece grubun en yaşlı oyuncularını için avantaj oluşturduğunu ortaya koymuştur. Yaş farklılıkları gruptaki görece gençlerin (yılın son iki çeyreğinde doğanlar) görünüşte gönüllü olarak sporu bırakmasına ya da görece yaşlıların (yılın ilk iki çeyreğinde doğanlar) daha avantajlı performans ortamlarına seçilmesine neden olmaktadır (Delorme ve Raspaud, 2009). Sonraki çalışmalarda da farklı yaş kategorilerinde ve oyuncular arasında yanlı doğum yılı dağılımının olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar sporu bırakan erkek (Delorme ve diğ., 2010) ve kadın futbolcuların ve basketbolcuların (Delorme ve diğ., 2011) genellikle üçüncü ve dördüncü çeyrekte doğduklarını göstermektedir.

Bağlı yaş etkisinin sporunun performans değişkenleri üzerine etkisi de sporu bırakmaya neden olabilmektedir. Belçikalı üst düzey genç futbolcularda yapılan bir çalışma spora devam edenlerin sporu bırakan takım arkadaşlarına göre daha yüksek motor koordinasyon, futbola özgü aerobik dayanıklılık ve hıza sahip olduğunu göstermiştir (Deprez ve diğ., 2015). Bununla birlikte artistik sporlarda (örn. artistik cimnastik) yapılan bazı çalışmalar görece yaşlı sporcuların sporu bırakma riskinin daha fazla olabildiğini göstermektedir (Wattie ve diğ., 2012). Bu da bağlı yaş etkisinin spor türüne ve spor ortamına (yarışmacı – katılım) göre farklı şekillenebildiğini göstermektedir.

Türk gençlik sporu ortamında yapılan çalışmalar sporcuların doğum tarihi incelemelerine dayanır. Futbolda bağlı yaş etkisinin varlığını ve yaygınlığını araştırmak amacıyla amatör ve profesyonel futbolcuların doğum tarihleri incelenmiştir (Mülazımoğlu ve diğ., 2013; Mülazımoğlu ve diğ., 2016). Erkek altyapı ve üst düzey sporcuların örneklemini oluşturduğu (n=780) çalışmada üst düzey sporcular hariç tüm kategorilerdeki (altyapı) sporcuların yılın ilk çeyreğinde doğduğu tespit edilmiştir (Mülazımoğlu ve diğ., 2013). Futbol ortamında yapılan diğer bir çalışmada incelenen sporcu örnekleminde (n=3074) ilk çeyrekteki sporcuların diğer çeyreklerde doğanlara göre anlamlı olarak fazla olduğu raporlanmıştır (Mülazımoğlu ve diğ., 2016). Gençlik atletizm ortamında yapılan doğum tarihi incelemesinde ise (455 kız, 293 erkek) örnekleminde yılın ilk ve ikinci çeyreğinde doğan sporcuların temsilinin diğerlerine göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Pekel ve Kamiş, 2018). Araştırmacılar ayrıca yılın ilk çeyreğinde doğan sporcuların üst düzey yarışmalara katılım oranının daha fazla olduğunu gözlemlemişlerdir. Yapar (2020), içinde Türk sporcularının da bulunduğu uluslararası bir organizasyona beş yıl süreyle katılmış U16 yaş kategorisinden 31 ülkenin temsil ettiği

basketbolcuların (N=2304) doğum aylarını incelenmiş, en fazla sporcu yığılmasının yılın ilk çeyreğinde doğanların olduğunu ve bunun giderek diğer çeyreklere doğru azaldığını raporlamıştır. Yazar, incelenen birçok ülkenin benzer eğilimi gösterdiğini belirtmiştir.

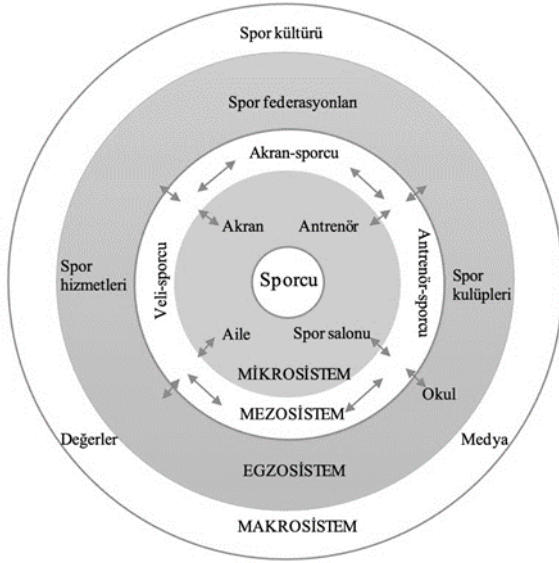
Sosyal Ajanlar Modeli: Yakın zamanda Hancock ve diğerleri (2013), doğuma dayalı avantajlara neden olan mekanizmaları açıklamak ve bağıl yaş etkisine karşı etkili stratejilerin geliştirilmesi amacıyla “sosyal ajanlar” modelini (Social Agents Model) önermişlerdir. Bu modele göre bağıl yaş etkisine spora kayıt ve takımlara seçim doğrudan etkide bulunmaktadır. Bu mekanizmalarda ise veliler, antrenörler ve spor sistemleri birincil rol oynamaktadır. Modele göre sporda bağıl yaş etkisi, bu sosyal ajanların sporculardaki yeteneği, onların fiziksel büyüklüğü ve bilişsel olgunlaşması üzerinden değerlendirmesi sonucu oluşmaktadır. Buna göre bağıl yaş etkisi “Matthew Etkisi” ile başlamaktadır. Buna göre, büyümenin erken ergenlikte hızlanması, akranlarından görece yaşlı sporcuların daha gelişmiş iskelet yaşına ve büyüklüğüne neden olarak spor deneyimlerinden daha fazla fayda elde etme olasılığını yükseltmektedir. Büyüme hızındaki farklılıklar yılın iki ayrı uç zamanında doğanlar arasında daha da fazla hissedilmektedir. Bu durum, görece daha yaşlı sporcuların daha yetenekli oldukları kanısının oluşmasına neden olabilmektedir (Wattie ve diğ., 2008). Aynı yaş grubundan görece yaşlı olan sporcuların bilişsel olarak olgunlaşmış olması onların dikkat, hatırlama, karar verme gibi unsurlarda daha gelişmiş olması ile sonuçlanmaktadır (Hancock, 2020). Avantajlı sporcular görece psikolojik ve bilişsel olarak akranlarından daha olgun olduklarından spor ortamı ile ilgili problemleri (örn. taktiksel) daha çabuk anlayabilmektedir. Bu avantaj, küçük yaştaki sporcularda (örn. 9-12 yaş) büyüme hızındaki yükseklik nedeniyle daha belirgin görülmektedir (Wattie ve diğ., 2008). Erken yaşta edinilen ilk avantajlar sonrakileri doğurmaktadır. Buna bağlı olarak velilerin görece büyük çocuklarını spora başlattığı gözlemlenmiştir (Hancock ve diğ., 2013). Bu da teoriye göre bu çocukların spor hayatı boyunca devam edecek deneyim avantajını beraberinde getirecektir. Dolayısıyla bu sporcuların daha fazla saat antrenman yapacağı, daha fazla yarışmaya katılacağı ve antrenörlerin eğitimi ile daha fazla buluşacağı varsayılmaktadır.

Modelin ikinci aşamasında kendini gerçekleştiren kehanet olarak açıklanan Pygmalion etkisi bulunmaktadır. Pygmalion etkisi, bir bireye olan beklenti ne kadar büyükse, bireyin elde edeceği sonucun o kadar büyük olacağı algısını ifade etmektedir. Bu etkiye veliler, çocuklarını gruptaki kendinden görece yaşlı diğer sporculardan daha yetenekli görerek daha fazla spor olanakları ile buluşturmaya çalışması sonucu neden olmaktadır (örn. sezon dışı kamplar ve özel antrenörlük hizmeti). Antrenörler de görece yaşlı sporcuları diğer akranlarından daha yetenekli algılayarak bu sporculara daha fazla eğitim-öğretim olanağı ve oyun deneyimi sağlayabilmektedir. Son aşama olan Galatea etkisi ise dışsal beklentilerin içsel beklentileri değiştirerek davranış değişimine neden olmasıdır. Örneğin veli ve antrenörlerin sporcu üzerindeki yüksek beklentileri sonucu sporcunun daha fazla olanakla buluşması ve üst düzey yetenekli olduğuna inancı sonucu sporcunun adanmışlığının artarak zamanla gerçekten üst düzey bir sporcu haline gelmesidir. Görece genç sporcuların ise aynı spor sisteminde daha az öğretim ve oyun zamanı ile buluşması ve bu olanaklara olan görünüşteki ilgisizliği gözlemlenebilir.

Önceki çalışma bulguları ve Sosyal Ajanlar Modeli, bağıl yaş etkisinin sporcu gelişimini etkileyen farklı sosyal etkenlerin bulunduğu işaret etmektedir. Bronfenbrenner’in (1999) ekolojik gelişim modeli gençlik sporu ortamlarında bağıl yaş etkisi ve kaynakları hakkında çok boyutlu bir bakış açısı edinmemizi sağlayabilir. Ekolojik model, çocuk ve gençlerin etkinliklerinin doğasının ve hangi ortamlarda oluştuğunun onların gelişimi ile doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu kavramsal çatı bakış açısıyla bağıl yaş etkisinin nedenleri Sosyal Ajanlar Modeline uygun olarak farklı sosyal katmanlarda incelenebilir (Şekil 1).

Şekil 1

Spor Ortamındaki Sosyal-Ekolojik Katmanlar

Sporla bağlı yaş etkisi üzerine yapılan birçok araştırma genellikle sporcu doğum tarihi incelemesi ile sınırlı ve teorik geri plandan yoksundur. Bağlı yaş etkisinin saptanmasında sporcu doğum tarihi incelemesinin vazgeçilmez rolünü yadsımamak ile birlikte güncel alanyazında, bağlı yaş etkisine doğrudan ve dolaylı yoldan neden olan faktörlerin (örn. antrenörler ve veliler, Hancock, ve diğ., 2013) geçerli teorilere uygun ve kapsamlı olarak incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır (Turnidge ve diğ., 2021). Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, belirtilen araştırma sorularını cevaplamaktır: (a) İncelenen yarışmacı gençlik futbol ortamında bağlı yaş etkisi devam etmekte midir? (b) Sosyal ekolojik bakış açısıyla bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni: Çalışma araştırma sorularını cevaplamak amacıyla karma yöntem durum çalışması deseni (a mixed methods case study design; Creswell ve Plano Clarke, 2018) kullanılmıştır. Bu desen, incelenen durum hakkında nicel ve nitel veri toplama araçlarının ve analiz yöntemlerinin araştırılan durum ile ilgili derinlikli kanıt elde etmek amacıyla bütünleştirmesini içerir (s. 116). Durum çalışmalarında, çoklu veri kaynaklarına (örn., önceki bilimsel çalışmalar, arşiv kayıtları ve görüşmeler) başvurmak ana araştırma sorusunun/sorularının cevaplanmasında veri üçlemesi (data triangulation) sağlamaktadır.

Katılımcılar: Çalışmaya Ankara ilinden 36 spor kulübünde çalışan yarışmacı gençlik futbol ortamından antrenörler davet edilmiştir. Antrenör katılımcıların belirlenmesinde yarışmacı spor ortamında en az 2 yıldır antrenörlük yapıyor olması şartı aranmıştır. Davet edilen katılımcılar arasından görüşme yapmak amacıyla on antrenör çalışmaya kabul edilmiştir (Tablo 1). Nitel veri toplanmasında verinin yoğunluk ve zenginlik bakımından doyuma ulaşması için genellikle incelenen her bir paydaş grubu için (örn. Antrenör) altı katılımcı ile on katılımcı aralığı yeterli görülmektedir (Guest ve diğ., 2006). Antrenörler, incelenen konu ile ilgili daha derinlikli bilgi sağlayabilmeleri amacıyla amaçlı örneklem (purposeful sampling; Patton, 2002) yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci yazarı, aynı spor ortamında profesyonel sporculuk ve antrenörlük deneyimine sahip olduğundan konu alanı ile ilgili daha derinlikli bilgi sağlayabilecek antrenörleri çalışmaya öncelikle davet etmiştir.

Tablo 1*Görüşmelere Katılan Antrenörlerin Demografik Özellikleri*

Kod	Yaş	Sporculuk deneyimi	Antrenörlük deneyimi (yıl)	Eğitim	Antrenörlük sertifikası	Aktif spor ortamı
A1	30	Var	5	Antrenörlük; Yüksek Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A2	29	Var	10	Antrenörlük; Lisans	TFF - C	Yarışmacı
A3	30	Var	7	Beden Eğitimi ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A4	42	Var	15	Beden Eğitimi ve Spor; Doktora	UEFA - A	Katılımcı & Altyapı
A5	25	Var	4	Beden Eğitim ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A6	56	Var	20	Beden Eğitimi ve Spor; Yüksek Lisans	UEFA - B	Katılımcı & Altyapı
A7	43	Var	22	Antrenörlük; Lisans	UEFA - A	Katılımcı & Altyapı
A8	28	Var	2	Antrenörlük; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A9	35	Var	5	Lise	TFF - C	Katılımcı & Altyapı
A10	43	Var	15	Beden Eğitimi ve Spor; Lisans	TFF - C	Katılımcı & Yarışmacı

Veri Toplama Araçları: Birinci araştırma sorusu 36 spor kulübünden yaşları 14 ile 18 arasındaki erkek futbolcuların (n=676) doküman incelemesi ile cevaplanmıştır. İkinci araştırma sorusu ise aynı spor ortamından antrenörlerle (n=10) yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla incelenmiştir. Doküman incelemesinde spor kulüplerine kayıtlı sporcuların yılın hangi çeyreğinde doğduklarına ilişkin bilgilere ulaşılmıştır. Bağlı yaş etkisinin nedenlerinin incelenmesinde güncel bağlı yaş etkisi alanyazınında vurgulanan teorik geri plana (Sosyal Ajanlar Modeli; Social Agents Model, Hancock ve diğ., 2013) ve sosyal ekolojik kavramsal çatıya (örn. Bronfenbrenner, 1999) bağlı kalınarak antrenörler için yarı yapılandırılmış görüşme formları yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Antrenör formu, demografik özellikler ile ilgili bir sorudan ve bağlı yaş etkisini ekolojik bağlamda irdeleyen 11 sorudan oluşmaktadır (örn. Aynı yaş grubunda, çocuklarını yetenekli kabul ettiğiniz velilerin sizden ve sporcudan ne tür beklentileri oluyor?).

Verilerin Toplanması: Çalışmada öncelikle etik kurul onayı alınmıştır (Karar numarası: 2022/03/05). Daha sonra, veri toplama iki aşamada gerçekleşmiştir. Öncelikle, bağlı yaş etkisinin süreğenliğini incelenen spor ortamında belirlemek amacıyla 676 sporcunun ay bazında doğum tarihlerine erişilmiştir. Daha sonra, bağlı yaş etkisinin nedenlerinin incelenmesinde antrenörler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Zoom toplantı platformu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ortalama 40 dakika süren görüşme videoları/sesleri kayıt altına alınmıştır.

Veri Analizi: Bağlı yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki varlığını incelemek amacıyla toplanan nicel veriler betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir (Creswell, 2012). Doküman incelemesinde, alanyazına uygun olarak, sporcuların doğum ayları üç aylık çeyreklere (örn. 1. Çeyrek: Ocak, Şubat ve Mart) göre kategorilendirilmiş ve yılın dört çeyreğine göre sporcu dağılımı yüzdeler olarak incelenmiştir.

Antrenörler ile yapılan görüşmelerden 47 sayfa çevriyazı elde edilmiştir. Veriler NVivo (Mart 2020 Versiyonu) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizinde 6 aşamalı tematik analiz modeli (A six-phase model of Thematic Analysis; Braun ve diğ., 2016) kullanılmıştır. Bu aşamalar (a) verileri tanıma (familiarization with the data), (b) başlangıç kodlarını oluşturma (generating initial codes), (c) temaları arama (searching for the themes), (d) temaları gözden geçirme (reviewing the themes), (e) temaları tanımlama ve adlandırma (defining and naming themes), ve (f) raporu üretmedir (producing the report). Veri analizi tündengelim yaklaşımını içermektedir. Temalar, ekolojik sistem teorisinde (Bronfenbrenner, 1999) ve sosyal ajanlar modelinde (Hancock ve diğ., 2013) belirtilen kavramsal çatıya uygun olarak belirlenmiştir. İlk yazar, verileri tanıma amacıyla verileri incelemiş ve başlangıç kodlarını ve temaları oluşturmuştur. İkinci yazar, oluşturulan temaları incelemiş ve analiz ile ilgili ilk yazara geribildirimde bulunmuştur. Daha sonra ilk yazar geribildirimlere dayalı olarak temaları rafine etmiştir. Son aşamada, yazarlar her bir tema için açık/anlaşılır tanım ve isimler üreterek temaları tanımlamış ve adlandırmışlardır.

Çalışma inanılrlığı (trustworthiness) veri üçlemesi (data triangulation; Patton, 2002) yoluyla desteklenmiştir. Veri üçlemesi, farklı verileri ve yöntemleri kullanarak gerçekleştirilebilir (Patton, 2002). Bu çalışmada sporda bağlı yaş etkisi hakkında etraflı bir bakış açısı elde etmek amacıyla görüşme ve doküman incelemesinden üretilen veriler incelenmiştir. Ayrıca görüşme verileri, yanlış anlaşılmayı önleme ve verilere daha çok açıklık kazandırmak amacıyla analizden önce katılımcılarla paylaşılmıştır. Katılımcılar verilerde herhangi bir değişikliğe gidilmesini istememişlerdir.

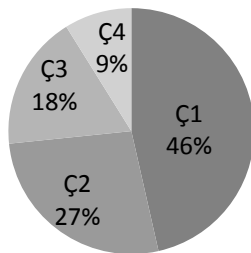
BULGULAR

Araştırma tasarımına uygun olarak öncelikle doküman incelemesine dayalı bulgular raporlanmıştır. Daha sonra, bağlı yaş etkisinin oluşumuna neden olan etkenlerin ekolojik bakış açısıyla antrenörlerin gözünden incelenmesi ile ilgili bulgular sunulmuştur.

Doküman İncelemesi: Doküman incelemesi bulgularına göre incelenen örnekleme (n =676) sporcu doğum ayları yılın ilk çeyreğinden son çeyreğine doğru azalan bir eğilim göstermektedir. Bulgular, yılın ilk çeyreğinde doğan sporcu sayısının diğer çeyreklerde doğanların neredeyse toplamına eşit olduğunu göstermiştir (Şekil 2). Ayrıca, ikinci çeyrekte doğan sporcuların üçüncü ve dördüncü çeyreklerin toplamından fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 2.

Sporcu Doğum Aylarının Yılın Çeyreklerine Göre Dağılımı

Bağlı Yaş Etkisinin Etkenleri: Sporcu doğum tarihi üzerinden yapılan doküman incelemesi bulguları, incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisinin varlığına işaret etmektedir. Buna göre bağlı yaş etkisinin faktörleri ile ilgili görüşme bulguları Sosyal ajanlar modelinde belirtilen teorik yapıya uygun olarak raporlanmıştır. Tematik analiz sonucunda bağlı yaş etkisinin faktörleri: (a) veliler, (b) antrenörler ve (c) spor sistemi temaları altında gruplandırılmıştır. Katılımcı

antrenörlerin aynı zamanda sporculuk geçmişinin olması, onların bağıl yaş etkisi ile ilgili kendi sporculuk deneyimlerinden de güçlü yansımalar yapabilmelerini sağlamıştır.

Veliler: Tematik analiz bulguları velilerin sporda yetenek gelişimine yönelik farkındalık düzeylerinin onların sporda bağıl yaş etkisine zemin oluşturmasında etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, bulgulardan incelenen spor ortamındaki velilerin genellikle farklı sosyoekonomik ve sosyokültürel bağlamlardan olduğu ve bunun veli beklentilerini biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Birçok katılımcı antrenör, görece düşük sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeydeki velilerin çocuklarından kısa sürede üst düzey performans ve profesyonellik beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, çocuklarından erken yaşta yüksek beklentilere giren velilerin sporcu gelişimi ve bütüncül spor kazanımları ile ilgili farkındalıklarının düşük olabildiği anlaşılmaktadır.

Çocuğun kulübe geldiği ilk günden itibaren çocuğu üzerine kendi kafasında planlar yapan, çocuğun profesyonel futbolcu olması, hayatını buradan idame ettirmesi, ailesini ve kendini kurtarması üzerine planlar yapan veliler var. Hele ki çocuğun futbola yatkınlığı yüksekse çocuk üzerinde yüksek beklentilerle daha 12-13 yaşında çocuk üzerinde büyük baskı kuran veli portföyü var! Sporun diğer artılarını çocuklara diğer kattıklarını görmüyorlar veya farkındalıkları az olduğu için anlamıyorlar. (A3)

Katılımcı antrenörler, spor ortamının yarışmacı düzeyi arttıkça velilerin antrenman süreçlerine müdahil olarak bu süreçleri sekteye uğratma eğilimlerinin arttığını belirtmektedir. A2'nin konu ile ilgili söylemleri bu durumu örneklendirmektedir: "Özellikle üst süper ligde antrenörlük yaptığım zaman hocanın işine çok karışıldığını gördüm ama bu genellikle amatör kulüplerde bu böyle olmuyor. Süper lig düzeyinde olan velilerin bu şekilde hocanın isteklerine tercihlerine karıştıklarını çok rastladım." Bulgular, bazı velilerin ise çocuklarının spor yoluyla bireysel ve sosyal gelişim kazanım elde etmelerini ve spora katılım sürekliliğini en az onların performans gelişimi kadar önemseyebildiklerine işaret etmektedir.

Benim bir öğrencim var, babası onun sahada olması, sahanın içerisinde çalışmalara katılması, ya da maç sırasında etrafının farkında olması ve o sahanın içerisindeki kendine ait hissedip kalabilmesini hedefliyor. "Bizimki toptan korkmasın benim beklentim bu." diyor. (A4)

A8 de velilerin katılım veya performans odaklı olmasının çocukların spora katılımını ve elde edecekleri kazanımları doğrudan etkilediğini vurgulamıştır.

Bir çocuğun velisi çocuğun tamamen keyif alması, onun tamamen düzenli spor yapmasını ve çocuğun gelişimi adına rahat bırakarak hareket ederken, çok yetenekli bir çocuk bu arada, başka yetenekli bir çocuğun velisi sürekli yanında fakat elini hissettirecek şekilde davranması ilerleyen hayatlarında futbol kariyerleri üzerinde problem yaşatabilecek bir durum.

Antrenörler, çocuğundan üst düzey performans beklentisi kalmayan yüksek beklentili velilerin çocuklarını spor ortamından ayırabildiği belirtilmiştir.

Babası, beklentileri çok yüksek biri. Çocuğu antrenmana ve maça getirirken sürekli direktif veriyor. Hatta antrenmanlarda bazen kendine hakim olamadığı durumlar oluyor. İki çocuğu da altyapıdaydı. 16 yaşındaki çocuğun şu an profesyonel olamayacağını düşünüyorlar. Çocuk da bunun sonucunda futbolda ileri dönük hedeflerini bitirmiş. Aslında futbolu da bırakmak istiyor ama biz devam ettiriyoruz. (A1)

Tematik analiz bulguları, velilerin çocuklarının spora katılımında akranlarına karşı avantaj yaratabilecek bazı uygulamalara başvurabildiğine işaret etmektedir. Bazı velilerin avantaj kazanma amaçlı çocuklarının yaşını küçültebildiği

ya da küçük yaş gruplarında çocuklarını spora katılıma yönlendirebildikleri antrenörlerin söylemleri arasındadır. Antrenörler, bu uygulamaların sporcular arasında özellikle erken yaşta haksız rekabete neden olduğunu savunmuştur.

Çocuk 1995 doğumlu ama yaşlarından daha uzun, daha fizyolojik olarak iri görünsün, yeteneklerini daha rahat bir şekilde ön plana çıkartsın diye yaşını 1996 doğumlu veya 1997 doğumlu bile yaptırmanı gördüm. U14 ve U16 'da oynadığımız zaman fizyolojik olarak bunlar çok etkiliyor. Fizyolojik olarak bakıyorsun çocuk senden uzun senden iri. Ne kadar sen yetenekli olsan da çocuk senden iri ve kuvvetli olduğu için çalım atıyorsun bir şekilde müdahale ediyor geri alıyor topu. (A2)

Görüşme bulguları, çocuklarının kendilerinden büyük yaştakilerle spor yapmaları sonucu olumsuz spor deneyimleri yaşadığını düşünen velilerin ilgili spor kulübünden ayrılabilindiklerini veya çocuklarına sporu bırakılabildiklerine işaret etmektedir.

Bizim küçük yaş gruplarımız var onlarda bunu çok görüyoruz. Aynı yaş ama dediğiniz gibi aralarında ay farkı var ve fizik farkı olanlar velilerden bize "hocam bunlar daha büyük veya daha güçlü" gibi tepkiler geliyor. Bunun yüzünden sporu bırakan öğrencilerim oldu. (A9)

Bulgular, antrenörlerin yetenekli gördüğü sporcu velilerinin, çocuklarını özel antrenman olanakları ile buluşturabildiklerine işaret etmektedir. A2'nin, "Velileri ilgili ve istekli olan bu çocuklara bireysel özel dersler de veriyoruz. Bireysel derslerde yani çocuğum nasıl gelişebilir? Nasıl bir antrenman düzeyine ulaşabilir? Nasıl kendini geliştirebilir? gibi sorular alıyoruz sık sık." söylemi bu bulguyu örneklemektedir.

Antrenörler: Tematik analiz bulguları, (a) katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun bağlı yaş etkisi ve sporda yetenek gelişimi ile ilgili genellikle düşük farkındalığa ve yanlış kanya sahip olduklarını, (b) bağlı yaş etkisine ve sporu bırakmaya neden olabilecek antrenörlük uygulamalarının varlığını ve bununla birlikte (c) farkındalığı yüksek antrenörlerin sporcularının bağlı yaş etkisi altında kalmaması için bazı stratejiler geliştirdiğini göstermektedir.

Bulgular, katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun sporda bağlı yaş etkisi hakkında genellikle düşük farkındalığa ve yanlış kanya sahip olduklarına işaret etmektedir. A10, bağlı yaş etkisini "tahmin yürütmem gerekirse de sanırım çocukların belli yaşta oldukları en iyi durum gibi bir anlam oluşturdu kafamda" olarak yorumlamıştır. Bazı antrenörlerin ise fiziksel olgunluk ve yetenek kavramlarını birbirinin yerine kullandıkları gözlemlenmiştir. A8'in "Yetenekliyse çocuk o koordinasyonu çabuk kapıyor. 2011 yılının son aylarında doğmuş. 2012'li olsa çok daha yetenekli olurdu." söylemi, bu duruma örnek oluşturmaktadır.

Görüşme bulgularından katılımcı antrenörlerin önemli bir kısmının futbolda yeteneğin erken yaşta belirlenmesi gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır. Örneğin A6, yetenek ile ilgili "Yetenek doğuştan gelen bir şey biliyorsunuz. 7-9 yaş aralığında yetenekleri daha iyi ortaya çıkıyor." yorumunu yapmıştır. Ayrıca, katılımcı antrenörlerin çoğunluğunun yetenek seçiminde sporcuların öncelikle fiziksel ve psikolojik unsurlarına odaklandıkları söylenebilir. Örneğin A1, konu ile ilgili "Açıkçası ilk bakış açısıyla hakikaten fiziksel özellikler sonrasında mental özellikler. Yaş ilerledikçe fiziksel farklar ortadan kayboluyor gelişim ile birlikte daha sonra mental özellikler daha ağır basmaya başlıyor yetenekte." açıklamasında bulunmuştur.

Tematik analiz bulguları incelenen spor ortamında küçük yaş gruplarındaki çocukların kendinden büyük yaş gruplarıyla yarıştılabildiğine işaret etmektedir. A4'ün söylemleri, üst gruplarla oynatılan görece küçük yaştaki sporcuların sakatlanma ve psikolojik zorlanma gibi olumsuz spor deneyimleri sonucu sporu bırakabildiklerini örneklemektedir.

Biz bir takım çıkardık. Gelir düzeyi çok düşük ailelerin çocuklarıydı. Biz daha sonra bir kulüple maç yaptık. Onların çocukları uzun süredir bir arada oynayan ve hatta arada da iki yaş aralığı vardı o yılda. O sahadan ağlayarak çıkan, bir tarafları fazlasıyla zarar görmüş, sakatlanmış çocuklar olmuştu. Onlara da telkinden başka elimizden bir şey gelmedi. Rakip takımı gördüğü için haftaya gelip ben oynamasam olur mu diyen çocuklar olmuştu. Futbolu bu sebepten bırakanlar olduğunu düşünüyorum.

A2, kendinden büyük yaş gruplarında oynamanın çocuklarda öz güven kaybına neden olduğunu vurgulamıştır.

Düşünsenize çocuk çok yetenekli çocuk yeteneğini gösteremiyor çünkü kendinden 2-3 yaş büyüklerle oynuyor. Çalım atamaz pas veremez psikolojik olarak baktığımızda da acaba ben geri mi kaldım diye düşünebiliyor. Bu, çocuğun öz güvenini düşürüyor ve bunlar daha büyük çocuklarda travmalar yaşatabiliyor.

Tematik analiz bulguları, incelenen spor ortamında antrenörlerin genellikle yetenekli gördükleri çocukları kendilerinden büyük yaş gruplarıyla spor deneyimi yaşattığına işaret etmektedir.

Bir öğrencimizin şut atması, top sürmesi ve becerileri gelişimi... Dengesi, sürati ve dayanıklılığı yok. Ben büyük gruba çıkarmıştım onu. Bazen onlardan istek gelmeden biz çocuğun yeteneğini ve becerisini grubunun üzerinde gördüğümüz zaman ve uyum sağlayabileceğini düşündüğümüz zaman üst gruba çıkarıyoruz. (A4)

A8'in konu ile ilgili söylemleri de bu bulguyu desteklemektedir.

Veliler söylemeden biz bazı çocukları üst gruplarda kullanabiliyoruz. Bazı durumlarda her yaş grubunun kendine ait yarışmacı grubu mesela 2011 grubunda bazen yetenekli olduğu için 2012 doğumlu çocuk da oluyor.

Ayrıca görüşme bulguları, antrenörlerin takvim yaşı küçük fakat yetenekli algılanan çocukların antrenmanlarını onların kapasitelerinin ötesinde tasarlayabildiklerine işaret etmektedir. A8, bu sporcuların küçük yaş gruplarında avantaj elde ediyor görünse de bazı antrenörlük ortamlarında kendi gelişimsel özelliklerinin ötesinde antrenörlük uygulamalarına maruz kalarak erken özelleşebildiklerini ve erken olumsuz deneyimler (örn. sakatlanma) sonucu sporu bırakabildiklerini belirtmiştir.

13 yaşında Ali (takma ad) ve başka bir isim vardı onu şu an hatırlayamıyorum. Mesela Ali solda oynarken sağ kenarda ismini unuttuğum arkadaşım oynuyordu ve Ali'nin çok çok önündeydi. Çocuk sandığımızın üzerinde bir yaşa sahipmiş. Mesela kimliğinde 1997 yazıyor ama çocuk tahminen 1996-1995 doğumluydu. Yani erken özelleşti erken büyüdü çabuk sakatlanmaya başladı. Küçük yaş gruplarında sakatlık sebebiyle gelişimin durması gibi nedenler oluyor çok değişken var. Ali ise kendi yaş grubunda doğru bir şekilde ilerledi. Doğru seviyede gelişti ve şimdi Ali Premier Lig'de oynuyorken, diğer çocuk futbol hayatına üçüncü ligde devam etme fırsatı bulabildi. (A8)

Bununla birlikte bazı katılımcı antrenörlerin bağıl yaş etkisi farkındalıklarının yüksek olduğu ve sporda yetenek gelişimine bakış açılarının farklılaştığı görülmektedir. Örneğin A3, "Saha içerisinde sorumluluk alan, arkadaşlarını yönlendirebilen, problemlerle başa çıkabilen sporcular görmek istiyoruz biz antrenörler olarak kulübümüzde." diyerek sporda yeteneği tanımlarken fiziksel öğelerin yanında diğer gelişim unsurlarının da önemini vurgulamıştır. A7'ye göre futbolda yetenek gelişimi uzun sürede gerçekleşmekte ve yaşa ve yarışmacılık seviyesine uygun antrenman uygulamaları ile olanaklı hale gelebilmektedir.

Yetenekli bir çocuktan bahsediyoruz yani 10 yaşından 13 yaşına hala temel eğitimi devam ediyor. 14 devam, 15 devam. Temel eğitim süreçlerinde dikkat ettiğimiz fiziksellikten çok algı,

karar verme ve top hassasiyeti gibi konular. Ama artık 16-17 yaşında daha çok performansa yakınız. A takım seviyesi idmanları hazırlık maçlarında oynuyor. Türkiye kupası maçlarında oynuyor. Ya da lig maçında sonradan oyuna giriyor. Artık o zaman onu performans gelişimine yönelik çalışmalara tabi tutmak gerekiyor.

A3'ün saha deneyimlerine dayalı yansıması, özellikle ergenlik öncesi yapılan yetenek seçiminin hatalı sonuçlar doğurabileceğine inandığını göstermektedir.

Bazısı ergenlik öncesi vasat bir oyuncuyken ergenlik sonrası bambaşka bir oyuncu olabiliyor. O gelişme evresinde çocuk bu süreci nasıl tamamlayacak, nasıl çıkacak bu süreçten anatomik olarak, fizyolojik olarak gelişimini iyi tamamlayabilecek mi? Onu görmeden futbolcunun ilerisine dair yorum yapmak yanlış olur. (A3).

Görüşme sonuçlarına göre bağlı yaş etkisi farkındalığı olan katılımcı antrenörlerin sporda sağlıklı yetenek gelişimini ve bağlı yaş etkisini azaltmayı sağlamak amacıyla velileri ve sporcuları olası bağlı yaş etkisi hakkında bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir.

Bu farkın oluşabileceğini velisine anlatıyoruz ve çocuğu mümkün olduğunca motive etmeye ve bu aradaki farkı hissettirmemeye çalışıyoruz. Onun dışında zaten şu fiziki şartlarda sporcunun sabretmesini ve veliye durumu anlatıp çocuğa durumu anlatıp onu sistemde tutmaya çalışıyorum. (A4)

Bazı antrenörler ise sporculara onların gelişim ihtiyaçlarına yönelik antrenman deneyimleri sunarak onların spor sisteminde ayrımcılığa maruz kalmasını engellemeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. A4, farklı yaştaki sporcuların antrene ederken sporcuların fiziksel ve beceri düzeylerine göre antrenmanı farklılaştırdığını belirtmiştir.

Özellikle 12 yaşa kadar, ocakla aralık arasında hatta ocakla haziran arasında bile çok fazla fark oluyor. Çocukların gelişim evrelerinde bazen bazı çocuklar, sonuçlarını daha erken elde ediyor. Bazıları da sonuna doğru elde ediyorlar. Hem fiziksel hem de duygusal ve zihinsel olabiliyor bu. Benim grubumda gerçekten yaş farkı var 3-4 yaş büyük çocuk bile olabiliyor. Onları yaptığım çalışmada mesela bir pas drili yaptırırsam, Onu sonra ekleyip yapacağı işi daha da zorlaştırıyorum. Ya da bazılarında basit pas yapmasını beklerken, diğerlerinden değiştirilmiş ucu açık bir beceri istiyorum.

Spor Sistemi: Görüşme bulguları, antrenörlerin mesleki gelişiminde birincil rol üstlenen Türkiye Futbol Federasyonu'nun incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisi ve bunun sporda yetenek gelişimine etkisine ilişkin farkındalık yaratmada ve bunlara yönelik etkili önleyici stratejiler geliştirmede yetersiz kaldığına işaret etmektedir. A6, "Benim gittiğim kurslarda bunla ilgili hiçbir bilgi yok, bunla ilgili alanlara da girilmedi. Sanmıyorum ki benden sonraki kurslarda federasyon bunu anlatsın, değerlendirsın." diyerek bu durumu örneklemektedir.

A3, bu durumun genellikle yetenek seçiminin ve gelişiminin antrenörler tarafından el yordamıyla yapılmasına neden olduğunu savunmuştur.

Profesyonel veya amatör fark etmez bütün kulüplerde hocaların gözlemleri üzerine ilerleyen bir süreç. Federasyonun bu konuda kulüplerin sporculara neler verip veremediği hakkında bir çalışması asla yok. Federasyon kulüplerin ne yaptığını ve nasıl bir süreç izlediğini bilmiyor.

Ayrıca, bazı antrenörler, spor kulüplerinin yetenek seçimi uygulamalarının genellikle kesitsel olarak yapıldığını düşünmektedirler. Örneğin A6, bunun gerçek yeteneği belirlemede oldukça yetersiz kaldığını savunmuştur.

Türkiye’de bir kere seçme yapar kulüpler belli bir tarihte der ki şu ve şu doğumlular şu tarihte toplanacaklar. Kısa süreli seçmelerde çocuk çok iyiye bile o gün heyecandan ve stresten yapabileceklerini yapamıyor. İyi bir sporcu bence en az bir iki sezonda değerlendirilmeli. Ne kadar uzun olursa o kadar verimli olur. 1-2 günde bu iş oldu bittiye getiriliyor. Belki doğuştan yetenekliler hemen ayırt edilir ama ışık saçanları da siz takibe almalısınız. Kendini en çok geliştiren uzun kategoride seçtiğimiz oyuncularımız oluyor.

Bulgular, kulüplerde genellikle erken yetenek seçimi uygulamaları sonucu spora katılan çocukların seçmeler sonucu daha fazla spor sistemi dışında bırakılabildiğine işaret etmektedir.

Spor okulu da olduğu için sirkülasyon çok fazla oluyor. Takımlarımız sabit ama orda git geller çok oluyor ama spor okullarında ve akademi gruplarında bu dönüşüm çok daha az. Spor okulu grubundan potansiyelli gördüklerimizi akademi gruplarına kaydırıyoruz. Bizim takımlarımız da gün geçtikçe daha fazla oturduğu için takımlara gelen talep fazla olsa da bizim takımlara kaydırduğumuz çocuk sayısı da rekabetten her geçen sezon daha az oluyor. (A1)

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı yarışmacı gençlik futbol ortamında bağıl yaş etkisinin mevcut durumunu incelemek ve oluşumunu etkileyen unsurları sosyal ajanlar modeline dayalı ve ekolojik bakış açısıyla antrenörlerin gözünden irdelemektir. Çalışma bulguları, incelenen spor ortamında bağıl yaş etkisinin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca bulgular, sporcuların ekolojik çevresindeki farklı paydaşların bağıl yaş etkisinin oluşumunda önemli birer rol oynayabileceklerini göstermektedir.

Doküman incelemesi bulguları, sporcu sayısının doğum aylarının özellikle yılın ilk ve ikinci çeyreğine toplandığını göstermiştir. Bu bulgu, alanyazında farklı birçok spor kültüründen (Wattie ve diğ., 2008) ve Türk gençlik spor ortamından (örn., Pekel ve Kamiş, 2018) çalışma bulguları ile örtüşmektedir. Önceki çalışmalar göz önüne alındığında bu araştırmanın sonuçları, incelenen spor ortamında bağıl yaş etkisinin sürengeliğine işaret etmektedir.

Antrenörlerle yapılan görüşme bulguları, bağıl yaş etkisinin incelenen spor ortamındaki oluşumu ile ilgili derinlikli bilgi sağlamaktadır. Bulgular, genellikle veliler, antrenörler, spor kulüpleri ve federasyonun bağıl yaş etkisinin oluşumunda ve devam ettirilmesinde önemli birer faktör olabileceğini göstermektedir. Buna göre veliler çocuklarının spora katılımından yüksek beklentiye girebilmekte ve çocuklarının spora katılımında onlara avantaj sağlayabilecek ortam ve imkanları çocuklarıyla buluşturmaya çalışabilmektedir. Bu bulgu, Sosyal Ajanlar Modeli (Hancock ve diğ., 2013) ile uyumludur. Çalışma bulgularına dayanarak velilerin yüksek beklentilerini karşılayamayan çocukların spor gelişiminin olumsuz etkilenebileceği söylenebilir. Modele paralel olarak alanyazında akranlarından görece küçük olan çocuğundan düşük beklenti içine giren velilerin çocuklarının da kendilerinden beklentilerinin düştüğü ve bu durumun kendini gerçekleştiren kehanete ve sporu bırakmaya neden olabileceği belirtilmiştir (Hancock ve diğ., 2013).

Sosyal Ajanlar Modeline paralel olarak velilerin avantaj sağlama amaçlı çocuklarının yaşlarını küçük gösterebildikleri, daha küçük yaş gruplarında spora katılımını sağlayabildikleri ve çocukları yetenekli gördüğünde onları daha ayrıcalıklı antrenman ortamları ile buluşturmaya yönelebildikleri anlaşılmaktadır. Antrenörlere göre velilerin sosyoekonomik düzeyi ve sporcu gelişimi ile ilgili farkındalıklarının düşük olması onların çocuklarından kısa sürede yüksek beklentiye girmesinde, antrenman süreçlerine müdahil olmasında ve çocuğun sporu bırakmasında etkilidir. Güncel alanyazında bu durumun sporda yetenek gelişimini oldukça fazla etkilediği sıklıkla vurgulanmaktadır (örn. Kelly ve diğ., 2021).

Çalışma bulguları katılımcı antrenörlerin genellikle bağlı yaş etkisi ve sporda yetenek gelişimi ile ilgili farkındalıklarının düşük olduğuna işaret etmektedir. Bazı antrenörlerin sporda yeteneği fiziksel olgunluk ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Sosyal Ajanlar Modeli'nde (Hancock ve diğ., 2013) antrenörlerin sporunun fiziksel büyüklüğünü veya olgunlaşmasını onun spordaki yeteneği olarak algılaması nedeniyle normatif değerlendirme yaparak erken yaşta yetenek seçimi yapması sonucu bağlı yaş etkisine neden olduğu belirtilmiştir. Bunun sonucunda potansiyel yeteneklerin yeterli spor deneyiminden mahrum kalma ve sporu bırakma (Delorme ve diğ., 2011) riski yüksektir. Model bakış açısı ile ele alındığında bulgular, incelenen spor ortamında Matthew Etkisi'nin varlığına işaret etmektedir.

Antrenör görüşleri yetenek seçimi konusunda ayrışmaktadır. Erken yaşta yetenek seçimini savunan antrenörlerin sporcuların daha çok fiziksel gelişim unsurlarına odaklandıkları gözlemlenmiştir. Diğer bazı antrenörler ise futbolda yeteneğin uzun vadede geliştirilmesine ve yetenek gelişiminde fiziksel unsurlar yanında kişisel gelişim unsurlarının da (örn. öz güven) aynı öneme sahip olması gerektiğini savunmuştur. Alanyazında, futbol gibi sporda özelleşmenin ergenlik sonrasında gerçekleşmesi beklenen sporlarda özellikle yalnızca fiziksel parametre ölçümüyle sınırlı yapılan erken yetenek seçimlerinin/taramalarının yetenek gelişiminde oldukça yanıltıcı sonuçlanabileceği vurgulanmaktadır (Abbot ve Collins, 2002; Régnier ve diğ., 1993). Günümüzde dünyada ileri gelen antrenörlük sistemlerinde (örn., Kanada) sporda yeteneğin erken yaşta seçiminden çok, uzun sürede sağlıklı ve bütüncül (fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal, ahlaki) gelişime odaklanan kanıta dayalı yetenek gelişimi modelleri benimsenmiştir (örn. Uzun Vadeli Sporcu Gelişimi Modeli; Balyi ve diğ., 2013). Dolayısıyla futbol ortamında erken yaşta (ergenlikten önce) yapılan geleneksel yetenek seçimi anlayışının hatalı yetenek seçimine (Pearson ve diğ., 2006) neden olarak diğer potansiyel sporcuların bağlı yaş etkisine maruz kalma riskini artırdığı savunulabilir.

Bulgular, antrenörlerin yetenekli gördükleri sporculara kendilerinden büyük yaş gruplarıyla spor deneyimi (antrenman ve maç) yaşatabildiğini göstermektedir. Bu uygulamaların sonucunda birçok sporcunun olumsuz spor deneyimi (örn. sakatlık, öz güven kaybı) yaşayarak sporu bırakabildiği anlaşılmaktadır. Örneğin bulgulardan, bazı velilerin çocuklarının kapasitelerinin üzerinde beceri gruplarıyla spora katıldıkları ve olumsuz deneyimler yaşadıkları gerekçesiyle spordan uzaklaştırabildiği anlaşılmaktadır. Alanyazında sporcu gelişiminde yapılmış birçok çalışma (örn. Fraser-Thomas ve diğ., 2005) ile paralel olarak Türkiye'deki çalışmalarda da ergenlik öncesi dönemde sakatlık ve düşük motivasyon içeren olumsuz spor deneyimleri yaşayan bireylerin sporu yüksek oranda bıraktıkları belirtilmiştir (örn. Pehlivan, 2013).

Bulgular, antrenörlerin formal mesleki gelişim ortamlarından “sporda yetenek gelişimi” ve “futbolda bağlı yaş etkisi” bağlamında istenen düzeyde yararlanamadıklarına işaret etmektedir. İncelenen spor ortamında sporcu gelişiminin kesitsel ve giderek daha fazla katılımcıyı spor ortamının dışında bırakan uygulamalar sonucu spor yapılanmasının bağlı yaş etkisine ortam hazırlayabildiği savunulabilir (Hancock, 2020). Spor kulüpleri ve gençlik spor organizasyonları genellikle sporcuları beceri gruplarına ve kronolojik yaşa göre gruplamaktadır (Côté ve diğ., 2021). Erken yaşta kesitsel yapılan seçmelerin potansiyel sporcuları sistemin dışına itebildiği, yetenekli sporcuyla saptamada oldukça yanıltıcı olduğu ve dolayısıyla bağlı yaş etkisine ortam oluşturabileceği alanyazında sıklıkla vurgulanmıştır (örn., Delorme ve diğ., 2011; Hancock ve diğ., 2013b).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sporda bağlı yaş etkisine dayalı önceki çalışmalar genellikle geçerli bir teorik altyapıdan yoksundur ve yalnızca var olan durumu saptama amaçlı tasarlanmıştır. Bu çalışma, yarışmacı futbol ortamında bağlı yaş etkisini incelerken bağlı yaş etkisinin oluşumunu etkileyen unsurları da Sosyal Ajanlar Modeline göre ve ekolojik kavramsal çatıyı kullanarak antrenörlerin gözünden incelemiştir. Çalışma bulguları, incelenen spor ortamında bağlı yaş etkisinin süregeldiğini

göstermiştir. Ayrıca, çocuk ve gençlerin ekolojik çevresini oluşturan yapılar olarak veliler, antrenörler, spor kulüpleri ve federasyonun bağıl yaş etkisinin oluşumuna ve sürdürülmesine etkide bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma, sporda bağıl yaş etkisinin önlenmesinde spor ortamının farklı paydaşları (örn. veliler) için geliştirilecek stratejiler için yol gösterici bir bilgi birikimi sunmaktadır.

Güncel çalışmalar, bağıl yaş etkisinin sporcuların bütüncül spor kazanımlarını doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Kelly ve diğerleri (2022) bağıl yaş etkisine neden olan uygulamaların (örn. kronolojik yaş gruplamaları) sporcuların bütüncül spor kazanımları (örn. yetkinlik) üzerine uzun vadeli etkisinin incelenmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Yakın zamanda Türk gençlik spor ortamında yapılan bir çalışma, sporcuların belirtilen spor kazanımlarıyla ilgili algılarının yaşları ilerledikçe kötüye gittiğini göstermiştir (Kılıç ve İnce, 2021). Bu durum, antrenman ortamlarının sporcuların gelişim ihtiyaçlarına göre tasarlanmadığını gösterebilir (Yapar ve İnce, 2014). Dolayısıyla sonraki çalışmalarda bağıl yaş etkisinin sporcuların bütüncül spor kazanımları (the 4 Cs of athletes' outcomes; Côté ve Gilbert, 2009) çerçevesinde boylamsal olarak incelenmesi önemlidir. Ayrıca, bağıl yaş etkisinin doğrudan genç sporcuların antrenman ve maç deneyimleri üzerinden çoklu veri kaynaklarından incelenmesi, antrenörlerin konu alanı ile ilgili mesleki gelişimi için geçerliği yüksek bilgi birikiminin üretilmesine olanak tanıyacaktır.

Yazar Katkısı (Author contributions):

- 1. Koray KILIÇ:** Fikir, Tasarım, Denetleme, Veri İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme
- 2. Ekrem YILMAZ:** Fikir, Tasarım, Denetleme, Veri İşleme, Analiz-Yorum, Makale Yazımı, Eleştirel İnceleme

Etik Kurul İzni ile İlgili Bilgiler

Kurul Adı: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Tarih: 28.02.2022

Sayı No: 2022/03/05

KAYNAKÇA

1. **Abbott, A., ve Collins, D. (2002).** A theoretical and empirical analysis of a 'state of the art' talent identification model. *High Ability Studies*, 13, 157-178.
2. **Balyı, I., Way, R. ve Higgs, C. (2016).** *Uzun vadeli sporcu gelişimi*. Spor Yayınevi ve Kitabevi.
3. **Barnsley, P. E., Barnsley, R. H., & Thompson, A. H. (2020).** Relative age effects: Early studies. *In relative age effects in sport* (pp. 12-22). Routledge
4. **Barnsley, R. H., Thompson, A. H., ve Barnsley, P. E. (1985).** Hockey success and birthdate: The relative age effect. *CAHPER Journal*, 51(8), 23-28.
5. **Braun, V., Clarke, V., ve Weate, P. (2016).** *Using thematic analysis in sport and exercise research*. *In Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (pp. 213-227). Routledge.
6. **Bronfenbrenner, U. (1999).** *Environments in developmental perspective: Theoretical and operational models*
7. **Cobley, S., Baker, J., Wattie, N., ve McKenna, J. M. (2009).** Annual age- grouping and athlete development: A meta-analytical review of relative age effects in sport. *Sports Medicine*, 39(3), 235-256.
8. **Côté, J., ve Gilbert, W. (2009).** An integrative definition of coaching effectiveness and expertise. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(3), 307-323
9. **Côté, J., Murata, A., Turnnidge, J., ve Hancock, D. J. (2021).** Situating birth advantages within the youth sport system. *In birth advantages and relative age effects in sport* (pp. 15-29). Routledge.
10. **Creswell, J. W. (2012).** *Educational research. Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson.
11. **Creswell, J. W., ve Plano Clark, V. L. (2018).** *Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.)*. Sage.
12. **Delorme, N., ve Raspaud, M. (2009).** The relative age effect in young French basketball players: A study on the whole population. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sport*, 19(2), 235-242.
13. **Delorme, N., Boiché, J., ve Raspaud, M. (2010).** Relative age and dropout in French male soccer. *Journal of Sports Sciences*, 28(7), 717-722.
14. **Delorme, N., Chalabaev, A., ve Raspaud, M. (2011).** Relative age is associated with sport dropout: evidence from youth categories of French basketball. *Scandinavian Journal of Medicine & Science In Sports*, 21(1), 120-128
15. **Deprez, D., Franssen, J., Lenoir, M., Philippaerts, R. M., ve Vaeyens, R. (2015).** A retrospective study on anthropometrical, physical fitness, and motor coordination characteristics that influence dropout, contract status, and first-team playing time in high-level soccer players aged eight to eighteen years. *Journal of Strength & Conditioning Research*, 29(6), 1692-1704.
16. **Fraser-Thomas, J. L., Côté, J., ve Deakin, J. (2005).** Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 10(1), 19-40
17. **Guest, G., Bunce, A., ve Johnson, L. (2006).** How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82
18. **Hancock, D. J. (2020).** Antecedents and explanations of relative age effects. *In relative age effects in sport* (pp. 23-32). Routledge.
19. **Hancock, D. J., Adler, A. L., ve Côté, J. (2013).** A proposed theoretical model to explain relative age effects in sport. *European Journal of Sport Science*, 13(6), 630-637.
20. **Hancock, D. J., Ste-Marie, D. M., ve Young, B. W. (2013b).** Coach selections and the relative age effect in male youth ice hockey. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 84(1), 126-130
21. **Helsen, W. F., Starkes, J. L., ve Van Winckel, J. (1998).** The influence of relative age on success and dropout in male soccer players. *American Journal of Human Biology: The Official Journal of the Human Biology Association*, 10(6), 791-798.
22. **Kelly, A. L., Brown, T., Reed, R., Côté, J., ve Turnnidge, J. (2022).** Relative Age Effects in Male Cricket: A Personal Assets Approach to Explain Immediate, Short-Term, and Long-Term Developmental Outcomes. *Sports*, 10(3), 39
23. **Kelly, A. L., Côté, J., Hancock, D., ve Turnnidge, J. (2021).** Editorial: Birth advantages and relative age effects: Exploring organisational structures in youth sport. *Frontiers in Sports and Active Living*.
24. **Kilic, K., ve Ince, M.L. (2021).** Youth athletes' developmental outcomes by age, gender, and type of sport. *Journal of Human Sport and Exercise*, 16(1), 212-225.
25. **Musch, J., ve Grondin, S. (2001).** Unequal competition as an impediment to personal development: A review of the relative age effect in sport. *Developmental Review*, 21(2), 147-167.
26. **Mülazımoğlu, O., Cihan, H., Erdođdu, M., ve Şirin, E. F. (2013).** Türkiye'deki bazı futbol kulüplerinin profesyonel ve alt yapı takımlarında bağılı yaş etkisi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 105-111.

27. Mülazımoğlu, O., Bayansalduz, M., Kaynak, K., ve Mülazımoğlu, H. (2016). Relative age effect in Turkish soccer. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 18(1), 64-69.
28. Patton, M., Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks, Calif. London : Sage.
29. Pearson, D., Naughton, G., ve Torode, M. (2006). Predictability of physiological testing and the role of maturation in talent identification for adolescent team sports, *Journal of Science and Medicine in Sport*, 9, 277–287.
30. Pehlivan, Z. (2013). Okullararası spor yarışmalarına katılanların sporu bırakma ve devam etme nedenleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 24(3), 209-225.
31. Pekel, H. A., ve Kamiş, O. (2018). 14 Yaş Altı Atletlerde Bağlı Yaş Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23(3), 153-162.
32. Régnier, G., Salmela, J. ve Russell, S. (1993). Talent detection and development in sport. R. Singer, M. Murphy ve L. Tennant (Eds.), *In handbook of research in sport psychology*, (pp. 290–313). Macmillan.
33. Turnnidge, J., Wright, E., ve Matthews, A. (2021). Organizational structures in sport: Methodological considerations. *In birth advantages and relative age effects in sport* (pp. 30-56). Routledge
34. Wattie, N., Copley, S., ve Baker, J. (2008). Towards a unified understanding of relative age effects. *Journal of Sports Sciences*, 26(13), 1403-1409
35. Yapar, A. (2020). U16 basketbol avrupa şampiyonasına katılan basketbolcularda doğum yeri ve bağlı yaş etkisinin incelenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(3), 63-79.
36. Yapar, A., ve Ince, M. L. (2014). Youth basketball player's experience, enjoyment and burnout levels in recreational and specialization context. *Science & Sports*, 29, S33.